

הרעבון בשנות תקפ"ה-תקפ"ז בתימן

יהודה רצהבי

מבוא

תימן היא ארץ חקלאות פרימיטיבית אשר ההשקאה בה תלויה במטר השמים. שנות בצורת תוכפות בה, ואין לך שנה גשומה שאין כנגדה שנה שחונה. בשנות בצורת מצבם של היהודים קשה משל המוסלמים, שכן אלו איכרים ובעלי אדמה והתבואה מצויה בממגורותיהם; ואילו היהודים, שכולם בעלי-מלאכה ופרנסתם תלויה בגויים, בטלים ממלאכתם בשנות רעבון אלו, והרעב מכלה בהם יותר משהוא מכלה במוסלמים.

ההיסטוריה של תימן משופעת בשנות רעב. מספרן רב מכדי לפרטן או למנות את המחקרים עליהן. היסטוריה לשמה לא נודעה בספרות תימן, ותולדות היהודים בארץ זו הן צירוף של ידיעות מפוזרות וכרוניקות מקוטעות. מקום נכבד בהיסטוריה תופסים שני ענפים: קולופונים של כתבי-יד, שהעתקתם נסתיימה באותן שנים רעות, והסופר שאינו יכול להתעלם ממאורעות ימיו מקדיש להם שורות ספורות. השורות הללו נכתבו בעיקר כהתנצלות על טיב ההעתקה, מצד הטעויות. כיוון שהקולופונים כתובים פרוזה, התיאור בהם הוא עובדתי לא־שורו. ענף נכבד שני הוא הקינות שקוננו בעלי שיר על מאורעות אלו, שחזו אותם מבשרם ושבעו מרורותיהם. כיוון שאין יסורין ללא חטא ראו בני אדם בתלאות אלו פורענות משמים על עוונותיהם. ויותר משקינות אלו מספרות על האירועים גופם הן משמשות כתוכחת-מוסר לבני הדור ולדורות הבאים להיטיב מעשיהם למען לא ייכשלו בעוונותיהם, ויגלגלו על עצמם תלאות. בקהילות המזרח השירה היא כלי ביטוי יחיד לרגשות האדם ולחוויותיו. שירים שיש להם ייעוד, וקינות בכלל זה, מרשימים יותר כשהם מעוצבים במשקל ובחרוז, מושרים כיחיד ובציבור ואף מלווים בריקוד. וכדרך שבזמרה יש מנגינות של שמחה כך בקינה. בני הדור, שידעו את האירוע, שרו את הקינות שנתחברו עליו ברגש ובדמע.¹

כיוצא באלה הוא הרעב של שנות בקל"ה-בקל"ח לשטרות (תקפ"ה-תקפ"ז ליצירה, 1825-1827 לספירה), שלו מוקדש מחקר זה.

זכרו של המאורע עולה מארבעה מקורות יהודיים: שלושה קולופונים והרביעי — קינה. הצד השווה שבהם, שכולם נכתבו בשנות האירוע ומהימנותם אינה מוטלת בספק. הראשון הוא קולופון לחומשים ויקרא — דברים, עם תרגום ותפסיר ופירוש רש"י, שהעתקתם נסתיימה בעשרים באב בקל"ז לשטרות (תקפ"ו, 1826), בידי המעתיק יהודה בן ציון חאצ'רי. השני — קולופון לשלוש מגילות, שהעתקתן בידי

1 כותב שורות אלו שמע בילדותו קינות על הרעב הכבד בתימן, בשנות תרס"ג-תרס"ה, שהושרו בכנייה ובריבוד של יגון.

שלום אלעשרי² נסתיימה בחמישה בסיוון בקל"ח (תקפ"ז, 1827).³ השלישי – קולופון ל'חק יעקב', שנתגלגל לידי (כ"י ביל גרוס מס' 20), מחברו הוא המקובל ר' סעדיה בן שלום קטיעי ומעתיקו הוא אברהם בן דוד שכתב אותו בשנת בקל"ז לשטרות (תקפ"ו, 1826). הרביעי הוא קינה בערבית, שלא נודעה עד עתה, פתיחתה 'אבדע באלכלאם, יא רית מן טאר באלאקדאם'. הכותב הוא מבני הדור, שהיו עדי ראייה למאורע. הקינה כלולה בדיואן כ"י שבספרייה הלאומית בירושלים.⁴ עליהם יש להוסיף מקור חמישי – ערבי-תימני היסטורי (תרגומו ראה להלן). שלושת הקולופונים כתובים עברית במקורם, הקינה והמקור החמישי תורגמו לעברית על-ידי. בדיואן, הקינה מועתקת ברצף. על-פי המשקל והחרוז חילקתיה למחרוזות ולטורים (להלן ניתן התרגום העברי של הקינה ואחריו המקור בערבית). הקינה, שלפי שעה היא היחידה על רעב זה, מאירה אותו באור חדש ומצדיקה מחקר מיוחד עליו. מחבר הקינה, ככתוב בחתימתה, הוא סעודי. בשם זה ידוע לנו משורר שכתב קינה אחרת, נפלאה, על אודות ההתנפלות על יהודי צנעא בליל פסח התקע"ח (1818).⁵ אולם הסגנונות של שתי הקינות רחוקים זה מזה, וקשה להניח שמעט אחד יצא.

תבנית הקינה המובאת להלן היא של מחרוזות. כל מחרוזת מונה מספר טורים, שחרוזתם נפרדת, ואילו הטור האחרון ככל המחרוזות חרוז בחרוז אחיד. חרוז הקינה הוא פשוט: תנועה ועיצור. הקינה מלמדת, שכותבה לא היה משורר מיומן. מספר הטורים במחרוזות אינו שווה ואין הקפדה על המשקל. הפזמון החוזר יש בו ללמד שקוננו את הקינה בציבור: המקונן השמיע את המחרוזת והמאזינים ענו אחריו בפזמון. לשון הקינה קשה. המעתיק לא שלט בערבית במידה מספקת והכתיב נשתבש במקצת. הכתב אף הוא מטושטש ופענחו לא היה קל. הנחתי את המקור כמות שהוא, וקוראי ערבית יעמדו על טעויות הכותב, לאור התרגום. הקינה פורטת על הנימה של סבל הבריות ותחושת יגון הלבבות, ועם זאת היא מוסיפה פרטים חדשים על השערים בתבואה, בלבוש ובתכשיטים ומשלימה את החסר בכרוניקות.

ארבעת המקורות הראשונים נכתבו בשנות הרעבון ומהימנותם אינה מוטלת בספק. להלן פירוט המאורעות כפי שהם מסופרים במקורות: לגבי משך הרעב אין תמימות דעים. יש הקובעים אותו שנתיים, ויש – שלוש. אין לראות סתירה בדבר. נראה ששנת הרעב הראשונה לא היתה קשה ומשום כך לא נכללה במקצת מקורות. לבצורת קדמה מכת ארבה, שכילה את יכול האדמה ואת פרי העץ. עקב עצירת גשמים נתייקרו השערים, הרעב הכביד. אוצרות התבואה נתרוקנו ומארה נשתלחה במטעים. המלאכה והמסחר שבתו. הפרוטה כלתה מן הכיס. הבריות נידלדלו, ומכרו נכסיהם וחפציהם, אף נכנסו לחובות כבדים. בשל מצוקת הרעב נכחדו בעלי-חיים, והערבים אכלו חתולים וכלבים, שבשנים כתיקנן הנפש סולדת מהם. רוזן נשתלח בכניאדם

2 תלמיד-חכם. שמועות משמו מובאות בילקוטים לתורה, שנעשו בידי חכמי דורו.

3 שני קולופונים אלה כלולים בקטלוג שהתקין י' טובי לכתבי-היד התימניים שבמכון בן-צבי, ירושלים תשמ"ב, מס' 8, 28, עמ' 23, 28. לפיהם תיאר יוסף טובי את המאורע בספרו יהודי תימן במאה ה'ט', תל-אביב תשל"ו, עמ' 29-30.

4 סימנו 8°6361 עמ' 37-39.

5 ראה מאמרי: 'גזירה על יהודי צנעא בפסח התקע"ח', מנחה ליהודה, ירושלים תש"י, עמ' 276-277.

וגוייתם הפכה עור על עצם. הרעב כילה רובם של הבריות. אנשים נפחו נפשם בדרכים וברחובות ואין קובר. הנתורים נדרו ממקומותיהם לבקש אוכל לנפשם. אנשים ונשים נטשו ילדיהם ויצאו לשחר טרף לבתייהם. מקצת יהודים המירו דתם בעבור כיכר לחם. המצוקה הקשיחה לב בני אדם: אמנם היו נדיבים מעטים, שחלקו פתם עם אחרים; אך כנגדם רבו הצייקנים, שקפצו ידם ונעלו דלתם או שחמקו מבתייהם. האכזריות נתגלתה גם בקרב בני משפחה: האב לא חס על בנו, ובעל שלל מזון מאשתו והסתירו לעצמו. המשורר מפזר שבחים לנדיבים, שכיכללו רעבים, ומגנה עשירים שהתעלמו מן העניים.

המקורות

א

ואני שואל מאטו⁶ ממי שקורא בה ומצא בה טעות שיתקננה, וידין אותי לכף זכות. לפי שלא כתבתייה אלא מתוך דוחק וחסרון כיס, והדעת משתבשת מרוב התלאות אשר מצאונו בזאת השנה, אלה מזה ואלה מזה. וחצִי רעב נשתלחו בעולם עד שמתו רוב בני אדם, אנשים ונשים, [ונד]רו מעיר לעיר וממדינה למדינה לבקש אוכל להשיב את נפשם ולא מצאו.⁷ ומהם שהמירו דתם בעד ככר לחם. ומהם שנתקיים בהם מקרא שכתוב צפד עורם על עצמם, שהיו משתנים פניהם מרוב הרעבון, שהיו רעבים, ונפשם בהם תתעטף. והולכים ומתמעטים מרוב יוקר השערים, שנתייקר עד מאד, וכלתה פרוטה מן הכיס. ונפשותיהם הדאיבה. והיו מתים בדרכים וברחובות, ואין קובר. והיו מושלכים לעוף השמים ולבהמת הארץ. ועוללים היו שואלים לחם ואין פורש להם.

ב

אני הצעיר המר והנדכה כתבתי אותה,⁸ ואני דעתי משובשת: מחסרון כיס ומיוקר שערים ומעצירת גשמים ומיעוט משא ומתן. ועל כולם כוכד הגלות הזה הארוך המר והנמהר האפל. וכוכד הרעב אשר בא עלינו, היום לנו שלוש שנים שנה אחר שנה, אשר זעם ה' באפו ובחמתו את עמו ונחלתו. ואין לך יום בלי חרדה ופגע. וכל יום קללתו מרובה מברכתו. אוי לעינים שכך רואות, ואוי לאזנים שכך שומעות. ואין דורש ואין שואל ואין מבקש בשלמי הרעה הזאת והרעב הזה בא עלינו. ובעוונותינו שרבו, רבו נפיחי כפן, וצפד עורם על עצמם. ויצאנו מדחי אל דחי, ומכרך אל כרך באלו השלוש שנים: שנת בקל"ו ושנת בקל"ז ושנת בקל"ח, אשר לא אכלנו כדי

6 מאטו (בארמית) — עניינה בקשה ומחילה.

7 מכת הנודדים מודגשת גם בתחילת הקולופון: 'מצאונו תלאות רבות וקשות. יגענו ולא הונח לנו. וכצאן תעינו בלי רעה. נפוצים ומתנועעים מהר [אל] הר ומגנב[ע]ה אל גבעה [...] שאתה אלוה סליחות [...] שתקבץ אותנו, מכל המקומות שאנחנו [נפן]צים שם. ותרים את רגלינו. המשפט האחרון מלמד על כשלון ברכיים של הנודדים עקב הרעב.

8 דהיינו, שלוש מגילות.

שבעינו אלא להשיב את נפשנו שלא תצא. ועוד לנו לא די לנו הרעב אלא עוד האומות גוזרים עלינו גזירות קשות ושואלים ממנו מסים וארנוניות. ואין לך אדם שמגיע לכדי טרפו ומזונו. ונתקיים 'כי כאשר ינוס איש מפני האר"י וכו' [עמוס ה:יט] כשיבוא האדם לביתו ריקן, ואין בידו כלום, ובניו ואשתו ובני ביתו מיחלים אל עין אביהם מה יתן להם, ולא נתן. מיד הם בוכים ועיניהם תדמע דמוע.

ג

ובפרט בימים כאלה שבעונותינו שנת בצורת היא, ואין לאל ידינו. והיה האוכל לפקחון נפש⁹ מעט לא לשובע. והכל בעו"ה [=בעונותינו הרבים]. וכמה הרפתקי דעדו עלן תלת שנין [=שעברו עלינו שלוש שנים] אין כל.

ד

זה שיר על שנות הרעב

זה דבר משורר בשיר. אפתח בדבריי:
לוואי שיוכל אדם לעוף ברגליו, ולשגר שלום.¹⁰ הלב נמק, והעין לא תדע שינה. כל הלילות הומיה,
גלגל ריחוק המגורים. והלב בהגיגו ידמה ליונים. אללי לאֶזוביון.¹¹

אשיחה במר נפשי בשיחת-לילה,¹² כמושב טהורים,
את יגון שנות השממון של בדידות מליאה.
שנות המטר חלפו ואינן. הדורה כל תימצא.
קללה תרכב על שנת בקל"ח. הבצורת ממוטטת.
נכנסה שנת בקל"ח, שוטפת במרוצתה.
שיניה שחוזות ושנונות.¹³ נודעה החלטתה הנחושה. אללי לאזוביון.

שמינית קדח¹⁴ [של תבואה] היתה מצויה.
עתה אינה בהישג היד. איש לא הצליח להשביע רעבון בניו.
אך אמר: 'נתחלק במצוי'. ומנת אשתו כמנתו. כך גזר
אלקים עליו. הכל מכרו נכסיהם. סוכבו בין הבריות
והציעום למכירה אבל לא היה ביכולת אדם לקנותם. אמרו: אין פרוטה
לפרוטה.¹⁵ כילה מתניו בחגורתו.¹⁶ אללי לאזוביון.

- 9 שיעורו: לקיום הנפש.
10 דומה שהמשורר רחוק היה מבני משפחתו.
11 אזוביון — צמח ריחני שפרחיו כחולים ועליו צרים, מפיקים ממנו שמן ובושם. המשורר מכבד פרח זה, שנכרת בשנות הבצורת.
12 הלילה הוא השעה הכשרה לשיחות ריעים.
13 לטרוף את הבריות.
14 קדח — מידת אִפְּה. שיעורה כשלושים ואחד ק"ג.
15 תרגום משוער.
16 עקב הרוון הצטמקו המתניים והאיש מהדקן בחגורתו.

רכים נפחו נפשם בפתחי הבתים. כשלו בליאותם ונפלו. מתו בכל אתר זקנים ונערים. האב על בנו לא חמל, נטשו ונמלט. אשר לנשים אף הן במנוסה. אמרו: 'נכריות נחשבנו'. סחה למשפחה: 'הכלימנו!' והחטיטה בתרמיל.¹⁷ לא נשתייר תרנגול לערבים, לא חתול ולא כלב.¹⁸ כל הרואה זאת יאמר: 'בייש בנו השוק'.¹⁹ אללי לאזוביון.

נדדו יהודי כל הישובים. בני אלמשרק ואלימן.²⁰ מעבר לגדה וג'זאן. אומרים כי הוא בני דן.²¹ אשר לצנוע וליקיר הרי הושפל. לא הניח מקום. מחזר על הפתחים ודמעותיו על לחייו. אמר: 'לא הותרתי מקום'. צורתו מפילה אימה על השדים. בגלל רוב ההשפלה מת עקב שתיית מים הרעים. אללי לאזוביון.

החובות העיקר עליהם. איש לא חנן אותם. מכרו כל כסותם. חפרו פניהם. מזונם לא ערב להם, בגלל חובותיהם. לא נותר להם מאומה מחפציהם היקרים. כל שהשתכרו מעמל כפיהם נגזל מהם. לא נותרה פרוטה בכיסם לכסות מערומיהם. ומי שנשתייר לו כלשהו, כבש אותו תחת ידו. אללי לאזוביון.

אשרי האיש שיש לו תבואה. הרחיק מעליו את התלאות. החייה נפשות וריווה צמאונן. מה רב גמולו! אך השפל אין אלקים בלבו. אם יבואהו [ענין] קם ונמלט. הניחו בפתח כשעיניו כלות. אמר: אפסה האצילות. [ולא ידע] שגלגל הוא הסוכב בעולם, ונכתב בספר איש היחוס. זהו מבחן לחזור בתשובה. יזכה לגמול יימלאו אוצרותיו תבואה. אללי לאזוביון.

לוויות רדפו זו את זו, מאכילת מספוא.²² מה שמצאו בשדות קיבצו, בלעו ונחנקו בגרונם. פסולת שומשמין מלוקטת ומעופשת היתה מזונם. במאזנים נתחלקה בצדק. לא נמצאה חיטה נקייה. זולתי מטונפת בפסולת,

17 יש לשער שזוהי קובלנה על הבעל, שהטמין בתרמילו את שארית החיטה שבכית והניח את האשה בלא כלום.

18 ברעב כילו בעלי-חיים שברשותם.

19 כיון שנתרוקן מכל טוב.

20 אלמשרק — חלקה המזרחי של צפון תימן; אלימן — חלקה הדרומי של תימן: מדרום צנעא עד תעז.

21 רמז למסורת-עם, שבחבל זה שוכנים שבט בני דן הגיבורים.

22 חסרון מזון אילץ בני אדם לאכול מספוא. כתוצאה מכך נפחו נפשם ומתו.

ואפונה שחורה מאכרף שיצאה מן האוצר.²³ רץ וחטף. הוסיף עליה מה שנתקבץ.²⁴ המפוח לא פעל.²⁵ איש לא סייע אפילו בתאני-בר, כי לקו בקרה ובחורב. היה מזונם רק בחלוקה. אללי לאזוביון.

אוי לאשר יעלה בזכרונו כיצד היה משועשע, ועתה רעב ופגעים. מי יתן והחיים לא יפקדונו כיסורין. נזכה לראות בטובה כשיגמלנו יושב מרום כרוב טובה ושלחה. יחסו הנפשות בסתר כנפיו, גדוליהם וכללם. משולים אנו לחולה על ערש דווי. כולו חרדה לא ישית לבו לטיפול בו. אללי לאזוביון.

מי יתן ורועי יפקדני בהשכמה. אשפוך לבי לפניו ויאחזוהו בלהות. שלשה קוב²⁶ של תבואה גרועה — בקרש.²⁷ רובה מעולה בקרש. והסרסור צמא למים. רוטל נחושת²⁸ ברבע קרש. שגס מתניך הגיבור ועמוס. כסף טהור ללא סיגים — אוקיה.²⁹ ברבע קרש בד משי ומצעות [בשפע]. הצע תחתיך והתחמם! אשר לשיניים ולכרסות, מי שהליכותיו מקסימות יתגבר.³⁰ אשר לאנשים ניטלה בינתם. היוצא מחומת העיר ומצא פרנסתו. אין זה אלא מזל. אללי לאזוביון.

אין קונה לחפץ יקר. בשנים הללו התרוקנו האוצרות ובעליהם אבלים. לא צלח דבר במטעים. לא ענבים ולא תאנים. כל ההולך לסייר באחוזות, אנחותיו נשמעות. מרמים במאזניים. אין איש נאמן. הקטינו המידות והמשקלות. אללי לאזוביון.

אחתום קינתי באהיה. הוא יחזירנו לחיים. יאמר סעודי: אלקי, סלח לעוונותיי וטע יראתך בלבי. אתה הָרֵם, המפרנס דגים ותולעים. אללי לאזוביון.

- 23 בשנים כתיקנן משמשת האפונה השחורה מאכל כהמרת ומזון עניים בשעת הדחק. כשמטמינים אותה באוצר ריחה וטעמה רעים. אכרף הוא עמק, צפונית מזרחית לחגיה. כולו בחבל חאשד.
- 24 כדי להשביחה הוסיף עליה שיירי מזונות שקיבץ.
- 25 מפוח קטן שנושפים בו כדי להרחיק את המרץ והפסולת מן הזרעונים.
- 26 מידת יבש קטנה של 11/6 רוטל.
- 27 קרש — ריאל. המטבע המקובל בתימן, והוא הטאלר של מאריה תרזיה, עשוי כסף טהור. מתחלק לארבעים בקשה.
- 28 שיעורה 800 גר' (?)
- 29 שיעורה 30 גר'.
- 30 רצה לומר, לגבי תכשיטים ומצעות הכל מצוי ובמחירים זעומים. לעומת זה השיניים והכרסות מקופחות ממזונן, ורק מי שאופיו נוח יתגבר על מכת הרעב.

מה זד חצל מן שקאהם. כלין שלהם
 מא זד בקי שי דראהם יכסו ערצהם
 ומן מעה שי עליה זם. יא זהר אלכזאם

הנייתה מן מעה חב. אגלא ללכרב.
 אעתק נפוס כול ואשרב, כם לה מן תואב
 ומא ארכון מא להו רב. לא גאה קם הרב.
 כלאה מראעי פי אלכאב. קאל מא שי חסב.
 והוא גר אדואל תכתב. ספרת אנסב.
 היא גר תגארב למן תאב. יעטי אתואב.
 ימלו מדאפן ומכואן. יא זהר אלכזאם.

כאן אלגנאיז תכאלף. מן אוכל אלעלף
 ומא לקי פלהיאג לף. ולחלוק קטף
 ותוך מעטב מלפלף בלמיוזאן נצף
 מא זד לוקי חב מנצף. גר כורה ולף
 ודגר סודא מן אכרף. מדפון ראח נתף
 וזאדהא מא תלפלף. פלמשהף וקף
 חתא אלחמאט מא חד אסעף. ולקומע ונשף
 כאן זאדהם גיר קסאם. [יאזאל]

יא מן זכר כיה יסלא. אלגוע ולבלא
 רית אלעמר ליס יבלא. ינצר ללחלא
 לומא יערץ אלעלא. בלכיר וסלא
 תסתר אלנפאס גומלא. אכבאר ולכלא
 מתל אלמריץ לא תעלה. יבקא האילא
 מא עאד יבאלי לרזאם. יא זהר אלכזאם

יא רית צדיקי יגבש. אשכיה יכתלש
 ג קוב כאן בלקרש. אלחב אלגבש
 ולכנדק אלגיד מן קרש. ודלאל עטש.
 רטל אנחאס מן רבע קרש. אחוזם יא בטש.
 פצה וקיית רבע קרש. סאלם כול גוש
 בז אחריר ולמפארש. אדפא ופטרש
 ומא אסנן ולמכארש. מן עשעש תעש
 ומא ארגאל מא בקי מש. מן גזע אלפרש ורזק
 הוא גר בלקסאם. יאזאל

מא זד נפק שי מצנין. פי האדא אסנין
 תעטלת אלמכאזין. מולאהא חזין

והדא קול עלא סנין אלגוע

מא קאל שאער תנצאם. אבדע בלכלאם
 יא רית מן טאר בלקדאם. ובלג בסלאם
 צאר אלקוליב פי תסמסאם. ולעין לס תנאם
 טול אליאלי תהמהם. בוועדת אלמקאם
 ולקלב ישבה לחמאם. יא זהר אלכזאם

אכון אשכי בסמרה. גלסה טאהרה
 גבנאת סנין אלקפארה. וחשה פאכרה
 זלת סנין אלמטרה. עדמת אדרה.
 בקלז להא אחרארה. חטמה עאתרה
 בקלח בדת סעי גארה. אסנאן מושרה
 כאן כובר מכלד ועזאם. יא זהר אלכזאם.

כאן אתמאני בקולה. מאחד חצלה
 מא חד זד אשבע לעולה. גר קאל לי ולה
 וחורמתה קסם מתלה. חוכם אלה לה
 כולין קד באע מאלה. לנאס דלדלה
 מא חד זד טאע ישלה. קאל מא כיד לה
 אנגח חקאוויה תחזאם. יא זף אלכזאם
 ראחת עואלם פלבואב. מן כותר אלתעאב
 מאתו פי כל מעזאב. אשיב ואשבאב
 אלאב עלא אבנה פקד עאב. כלאה ואהרב
 ומא אנסא פי תהראב. קאלין יא גוראב
 סארת תקול להלהא עאב. ולחב פי מסב
 מא זד בקי דיך ללעראב. לא דם לא כלאב
 מן זד נצר קאל סוקי עאם.³¹ יא זהר אלכזאם

טאחו יהוד כול ארצאן. משרק ואלימן
 מן כלף מן גדה וגיוזאן. קאל הוא אבן דן
 ומא אלעזיז כן קד האן. מא כלא מכאן
 יטלב ודמעא בלוגאן. קאל מא בה מכאן
 קד צורתה תפגע אלגאן. מן כתר אלהואן
 קד מאת מן כתר אלסדאם, יא זהר אלכזאם.

אלדין קד אלתואהם. מא אחד חנהם
 באעו לגמלת כסאהם. ביץ אוגאההם
 ולקות מא זד הנאהם. סב אדונהם
 ולא בקי שי מעאהם. מן אצנאנהם

אכתם נצאמי באהיה הו רד אלחיא
 סינן ועין ואו דאל יא קאל יא ואליא
 תגפר דנוכי בתקוא. אנת אלעליא
 ראזק לחיתאן ושיזאן.³³ יא זהר אלכזאם

מא זד צלח שי בסאתין. אענאבן וטין³²
 לא סאר יטווף מואטין. תוחי לה ונין
 תחיילו פלמיאזן. מא עאד בה אמין
 אזגר למכיאל ומיזאן יא זהר אל

ה

ובשנת 1243 [תקפ"ז, 1827] הופיע הארבה עד שכיסה את האופק, ומילא את החלל
 שבין מזרח למערב, והסתיר אור השמש בשל ריבויו. הוא אכל את הזרעים, העשבים
 והדשא, ואחרי זה בא רעב גדול.³⁴

32 צ"ל: ותין. 33 צ"ל: ודידאן.

34 ראה: אלואסעי, תאריך אלימן, קאהיר 1928, עמ' 64.

יהודים כפריים
 בתימן
 תצלום מאת
 הרמאן בורכארדט
 (מהתחלת המאה)